

Een vergeten ooggetuige in Oostende

door John ASPESLAGH

Op 14 oktober 1914 om 9.30 uur bereikte de Duitse voorhoede het Van Der Sweeplein (1), vóór het station Oostende-Stad. De eerste beschieting van Oostende vanuit zee vond plaats op 23 oktober 1914 en wordt beschreven in de Oostendse oorlogsdagboeken van Elleboudt-Lefèvre(2), Smissaert (3) en Van Praet (4). Van die beschieting en van de gebeurtenissen in Oostende en aan de kust tussen 21 en 26 oktober bestaat ook een ooggetuigenverslag van de Zweed Sven Anders Hedin.

In *De Zeewacht* (5) vonden we toevallig een stuk van zijn relaas terug. Het verscheen na de oorlog in drie korte afleveringen onder de titel *De eerste beschieting van Oostende in 1914*. De naam "Sven Hedin" staat pas helemaal onderaan de derde aflevering. Dat weekbladuitgever Elleboudt niet eerder de identiteit van de auteur vermeldde, zal wel te maken hebben met de revanchistische en anti-Duitse sfeer die na de wapenstilstand zo goed als algemeen was.

SVEN ANDERS HEDIN

Sven Anders Hedin (1865-1952) (6) was niet de eerste de beste. De Zweed is vooral gekend als geograaf en ontdekkingsreiziger en publiceerde heel wat rond zijn reizen en expedities in centraal Azië. Zijn reisverhalen illustreerde hij met zelfgemaakte foto's. Hij had een tijd gestudeerd in Duitsland waar hij zijn bewondering opdeed voor het Duitse Rijk en voor keizer Wilhelm II. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Zweden neutraal maar dit belette Hedin niet om uit te komen voor zijn pro-Duitse gevoelens. Zijn geloof in de Duitse eindoverwinning, gepaard met zijn diepe minachting voor Groot-Brittannië, stak hij niet onder stoelen of banken, ventileerde het ook in de Zweedse en Duitse pers (7). Omdat de oorlogsjaren niet het geschikte moment waren om verre

reizen te ondernemen, gooide Hedin het over een ander boeg. In de maanden september en oktober 1914 vinden we hem, "*auf Einladung des Kaisers*" (8), aan het westelijk front waar hij de Duitse troepen volgde in België en Frankrijk. Door zijn goede relaties met de Duitse legerleiding kon hij zich zo goed als vrij bewegen in het oorlogsgebied. Op 8 november is hij terug in Berlijn. Tijdens de daaropvolgende weken schrijft hij zijn relaas dat in de eerste maanden van 1915 verschijnt. Datzelfde jaar maakte hij nog een tournee aan het Oostfront waarvan het verslag verscheen onder de titel *Nach Osten!*. Tijdens het naziregime, zal zijn germanofilie bekoelen wanneer hij de realiteit van de Jodenvervolging ontdekt.

HET RELAAS VAN DE DUITSE CAMPAGNE AAN HET WESTELIJK FRONT: *EIN VOLK IN WAFFEN*

In 1915 verschenen hiervan twee versies. Een eerste Duitse gedeeltelijke versie van 200 bladzijden werd als "*Feldpostausgabe mit 32 Abbildungen*" (9) gepubliceerd. Deze editie was bedoeld als lectuur voor de soldaten aan het front en stond dus in dienst van de Duitse oorlogsmachine. Met minder dan de helft van het aantal bladzijden van de latere volledige uitgave, valt het sterk te betwijfelen dat het een volwaardige editie is, zoals de recensent van de *Vossische Zeitung* ons wil doen geloven.

Bijna gelijktijdig verscheen ook een verkorte Franse versie onder de titel *Un peuple en armes. Avec l'armée allemande sur le front occidental* (10). De Franse editie is op krantenpapier gedrukt in Duitsland, is klein van formaat, telt 155 bladzijden en bevat een paar ingelaste fotopagina's op glanzend papier. De vertaler is anoniem. Het feit dat de Franse versie in Duitsland werd uitgegeven, wijst in de richting van propaganda, hetgeen ook duidelijk blijkt uit het voorwoord. De geselecteerde passages illustreren de superioriteit en de menselijkheid van de Duitse soldaten en hun legerleiding. Britten en Fransen plaatst Hedin in een negatief daglicht.

De *Vossische Zeitung* kondigde aan dat de volledige Duitse versie zou verschijnen tegen maart 1915. Die editie (11) telt meer dan 500 bladzijden tekst met talrijke foto's door Hedin zelf gemaakt. Het werk is gedrukt in gotisch schrift op glanzend papier wat het plaatsen van foto's tussen de tekst mogelijk maakt. Het is opgedragen aan het Duitse leger. Een inleiding ontbreekt.

Nog in hetzelfde jaar verscheen de Zweedse uitgave *Från fronten i väster september-november 1914: med 300 bilder samt 4 kartor* (12) die 801 bladzijden telt. Hiervan maakte H.G. De Walterstorff nog in 1915 een Engelse vertaling "*with 119 illustrations and 4 maps*". *With the German armies in the West* (13) en telt 402 bladzijden met fotopagina's op glanzend papier ertussen. Hedin en de uitgever voegden elk een voorwoord toe bestemd voor het Engelstalig publiek. Het verschil in het aantal bladzijden tussen de Zweedse en Engelse uitgaven, wijst erop dat nogmaals een aantal onderwerpen werden geselecteerd in functie van het doelpubliek (14).

HEDIN ALS PROPAGANDIST VOOR DE DUITSE ZAAK

In de inleiding op de Franse versie stelt Hedin zijn werk als "*un voyage d'études politiques*" voor. De pas uitgebroken wereldbrand is, net als de Frans-Duitse oorlog van 1870, een keerpunt in de geschiedenis. Als Duitsland overwint, zal de wereldkaart fundamenteel veranderen en zal Duitsland niet langer toelaten dat er nog een oorlog uitbreekt, schrijft hij. Als Rusland echter de eindoverwinning zou behalen, is het lot van Noorwegen en Zweden bezegeld en komen die landen definitief in de invloedssfeer van hun grote buur uit het Oosten. Duitsland speelt een primordiale rol in de verdediging van het "germanendom". Ondanks het vele leed en de vernietigingen her en der, heeft een oorlog ook pluspunten als ze wordt gevoerd door een volk dat zich één voelt en bereid is offers te brengen om zijn onafhankelijkheid veilig te stellen. Omdat die factoren aanwezig zijn bij het Duitse volk, is de eindoverwinning zo goed als zeker. Hedin gaat ook in op de beschuldigingen i.v.m. barbaarsheid en vandalisme van het Duitse leger waarop de Britse pers uitvoerig focuste.

Hedin gelooft daar niets van en is voornemens die beschuldigingen met de meeste stelligheid te ontkrachten en ze tot hun ware proporties te herleiden. Hij verzekert dat, in tegenstelling met wat te lezen valt in de Britse pers, alles wat hij schrijft waar is en dat hij niets vertelt dat hij niet met eigen ogen heeft gezien.

Wat verder (15) heeft hij het over de "*deutsche Kultur*":

"De beide grootmachten van de Entente (16) dragen de verantwoordelijkheid voor die grote dodendans. Ze vechten de strijd uit met een allegaartje van samengeraapte volkeren. Canadezen komen met schepen toe vanuit Amerika, Turkos (17) en Senegalese negers komen uit Afrika. Zonverbrande Hindoes en Gurkha's uit Indië liggen te bevriezen in de loopgraven. Aan onze antipoden sturen Australië en Nieuw-Zeeland ook troepen ter hulp. En wat is de bedoeling van dit opbod op wereldniveau? De Germaanse cultuur moet van de aardbodem verdwijnen. De dragers van die cultuur, nl. het volk dat Luther, Goethe, Beethoven, Helmholtz en Röntgen voortbracht, worden betiteld als barbaren en Hunnen en zijn een gevaar voor de toekomst en de beschaving van het witte ras. Gurkha's en zwarte Senegalezen moeten naar hier komen om ons tegen de duisternis te beschermen".

Tussen de lijnen lezen we wat tien jaar later in het programma van de politieke partij zal staan die de macht in Duitsland zal overnemen (18) ...

In zijn voorwoord tot de Engelse editie countert Hedin een artikel dat eerder verscheen in *The Daily Telegraph* (19). Hij beweert dat hij tijdens de Duitse opmars niets verkeerd heeft gezien. Hij veracht het Britse volk niet maar wel hun politici die Groot-Brittannië in de oorlog hebben meegesleurd om Duitsland te verslaan en er een tweede of derde rangsmogendheid van te maken. Uitgever John Lane motiveert de uitgave van het werk van Hedin zeggende dat de auteur uit het neutrale Zweden komt en een geoefend waarnemer is. In tegenstelling tot de ongeloofwaardige Duitse berichten en de gecensureerde Engelse kranten, is er geen enkele reden om aan de geloofwaardigheid van Hedin te twijfelen. Hedin stelt het Duitse leger voor als "*a wonderful organisation*". We hebben inderdaad al ondervonden dat dit klopt, voegt Lane eraan toe. In plaats van defaitisme in de hand te werken, zal deze publicatie dus eerder de oorlogsindustrie aanwakkeren en de rekrutering van soldaten stimuleren.

HEDIN IN BELGIË

Wat ons vooral interesseert, is zijn verhaal over de Duitse veldtocht in België en in het bijzonder de eerste dagen van de Duitse bezetting in Oostende en aan de kust. Vanuit Brussel brengt Hedin een uitgebreid bezoek aan het pas ingenomen Antwerpen. Hij komt ook in Mechelen en Leuven. Hedin staat achter de officiële Duitse versie van de gebeurtenissen: de Belgische verdediging heeft zelf torens en bruggen laten springen en meer schade aangericht dan de Duitse troepen, spionnen en burgers geven signalen aan de vijand vanaf de kerktorens, de francs-tireurs beschieten de Duitse militairen en het is de vijandige houding van de bevolking die de Duitse militairen aanzet tot zware sancties. In Leuven hebben vrij schutters de Duitse troepen belet de brand van de stad te blussen, ...

Hedin besteedt ook uitgebreid aandacht aan zijn ontmoeting met gouverneur-generaal Pascha von der Goltz (20) die we ook in de Oostendse oorlogsdagboeken tegenkomen ten tijde van de inname van Oostende.

Op dinsdag 20 oktober vertrek Hedin uit Antwerpen en overnacht in Gent. De volgende dag gaat de reis via Brugge en Gistel naar Oostende waar hij om 14 uur arriveert.

DE EERSTE BESCHIETING VAN OOSTENDE

De beschieting kennen we uit de Oostendse oorlogsdagboeken. Van Praet (21) beschrijft nogal summier wat er zich de middag van 23 oktober 1914 precies heeft afgespeeld:

"Rond half twee hoorden we een zware ontploffing zoals we nooit eerder hadden gehoord, een tweede, derde ... een zevende. We dachten dat het gedaan was met Oostende. De ware toedracht was als volgt. Een Engelse of een Franse torpedojager die vanuit het Noorden kwam, stevende in de richting van de lichtboei die dicht bij de promenade lag. Dadelijk trad een machinegeweer in actie tegen de torpedojager die terugschoot met een hagel obussen. Sommige sloegen in in het Hotel Majestic waar heel wat Duitse officieren aan tafel zaten. Een of twee werden gedood en twee andere gewond. Er was niet zoveel schade aan het hotel maar het huis ernaast en een hotel gelegen aan de Van Iseghemlaan werden zwaar getroffen. Aan de overkant van de haven werd een huis door een obus getroffen en op het vliegveld verloren twee soldaten het leven".

Wat Van Praet en zijn collega's dagboekschrijvers niet wisten, was dat de twee torpedoboten die de aanval hadden uitgevoerd, waren weggevaren van het Brits eskader dat al sinds enkele dagen voor de kust van Westende en Middelkerke aan het vuren was. Dit eskader belette de Duitsers Nieuwpoort in te nemen en de IJzer over te steken.

Aimé Smissaert (22) beschrijft uitvoeriger de beschieting van Oostende. Hij vermeldt ook de vele schade aan de gebouwen. Wat er zich afspeelde in het hotel waar de Duitse officieren aan het middagmaal waren, weet hij van een "ooggetuige". Net als Van Praet, spreekt hij van twee dode officieren, onder wie een militaire arts, en twee gewonde officieren.

Alphonse Elleboudt en Gustave Lefèvre (23) vermelden ook in het lang en het breed de schade aan de omliggende gebouwen. Over hun versie van wat zich afspeelde in de eetzaal van de *Majestic*, bestaat er weinig of geen twijfel: ze gaat zo goed als helemaal terug op die van Sven Hedin die al enkele minuten later ter plaatse was en wiens ooggetuigenverslag Elleboudt in april 1919 in drie afleveringen had gepubliceerd in zijn weekblad. Zowel Hedin als Elleboudt-Lefèvre spreken van één dode, de legerarts Lippe, en één zwaar gewonde, zijn adjudant.

Of de "ooggetuige" van Aimé Smissaert ook diezelfde Sven Hedin is, is helemaal niet zeker. Smissaert publiceerde zijn verhaal op 30 januari 1920 in *De Duinengalm* terwijl dat van Elleboudt-Lefèvre pas twee maanden later, op 20 maart, in *De Zeewacht* zal verschijnen. Maar waarschijnlijk heeft Smissaert wel de afleveringen van Sven Hedin gelezen in *De Zeewacht* van april 1919. We zijn eerder geneigd te veronderstellen dat Smissaert zijn informatie van een andere ooggetuige kreeg, aangezien hij, net als Van Praet, maar in tegenstelling met Hedin en Elleboudt-Lefèvre, spreekt over twee doden en twee gewonden. Wie weet heeft Hedin het aantal doden en gewonden opzettelijk geminimaliseerd, wat niet uit te sluiten is gezien zijn sympathie voor de Duitsers.

Wat de materiële schade aan de *Majestic* betreft, komen de beschrijvingen van Hedin, Smissaert en Elleboudt-Lefèvre overeen. Ze zijn het er ook alle drie over eens dat de Duitsers de eerste schoten gelost hebben van bij de helling aan de Hertstaat.

Na afloop van de beschieting discussieert Hedin met de officieren over het echte motief van de aanwezigheid van de Britse torpedoboten.

Was het om na te gaan welke boten de Duitsers in de haven hadden aangemeerd? Dat verklaart waarom de Engelsen schoten hebben gelost op de havengeul, schrijft Hedin. We twijfelen aan die verklaring omdat geallieerde vliegtuigen voortdurend verkenningvluchten maakten over de stad en de haven en zo voldoende informatie konden verzamelen.

De tweede hypothese is dat de Engelsen 's middags zo dicht bij de promenade durfden komen omdat ze wisten dat de Duitse officieren aan tafel zaten en dus geen orders tot vuren konden geven aan hun manschappen. Maar dat bleek een verkeerde inschatting want admiraal von Schröder (24) en kapitein ter zee Tägert stonden al meteen bij de kanonnen aan de Herthelling. Daarmee is echter de vraag niet opgelost wat de eigenlijke opdracht van de torpedoboten was.

Een derde mogelijkheid is dat de torpedoboten kwamen uitzoeken welk geschut de Duitsers in Oostende hadden opgesteld, een soort van provocatie dus om de vuurkracht van de Duitsers te testen. Dat lijkt ons de meest plausibele verklaring. Uit het relaas van Hedin weten we dat de Duitsers in Oostende alleen over twee 6 cm-bootkanonnen beschikten en in Raversijde was hun batterij nog bric-à-brac (25). Hun zwaar geschut was aan de IJzer ingezet.

Een officier uit het gezelschap formuleert nog een vierde hypothese: een chic wit gebouw als de *Majestic* was een gemakkelijk doelwit voor de Britten die bovendien wel konden vermoeden dat in zo'n etablissement militairen van hoge rang als gasten waren gestationeerd. En wij gaan nog een stapje verder: was het niet omdat de Engelsen getipt waren dat enkele Duitse hogere officieren in de *Majestic* dineerden en dat 13 uur dus een ideaal moment was om het hotel te beschieten en zo het Duitse leger te "onthoofden" op een moment dat de slag aan de IJzer volop bezig was? Vraag is wel of het toen mogelijk was om vanop een boot in volle vaart, die bovendien zelf ook onder vuur lag, een gericht schot af te vuren? Elleboudt en Lefèvre vermelden dat de hotelbaas en zijn medewerker achteraf werden aangehouden onder verdenking de vijand te hebben ingelicht. Bij gebrek aan bewijzen werden ze vrijgelaten. De eerste avond van zijn verblijf in Oostende maakt Hedin ook melding van signalen die vanop een kerktoeren aan de vijand worden gegeven. Maar is dat geen uiting van Duitse paranoia?

HEDIN BEZOEKT DE MILITAIRE INSTALLATIES

Het verblijf van Hedin valt samen met een cruciaal moment uit het oorlogsjaar 1914: de slag aan de IJzer en de beschieting vanuit zee van de kuststrook en het achterland tussen Middelkerke en Nieuwpoort. Hierdoor valt de Duitse oorlogsmachine eindelijk stil.

Tijdens die dagen verkent Hedin Oostende en de kust van Middelkerke tot Blankenberge. Als intimus van de Duitse keizer, wordt hij als een VIP overal rondgeleid. Hij komt waar de drie Oostendse dagboekschrijvers niet mogen of kunnen komen. Een stadsbediende en gemeenteraadsleden als Van Praet, Smissaert en Elleboudt krijgen wel informatie vanuit het stadsbestuur. Maar langs de zeedijk, in de haven of buiten Oostende mogen ze niet meer komen en tot de Duitse militaire installaties hebben ze helemaal geen toegang. Daar mag Hedin wel binnen en mag er zelfs fotograferen. Militaire informatie krijgt hij van de officieren met wie hij 's middags en 's avonds aan tafel zit of die hem vergezellen. De Oostendse dagboekschrijvers van hun kant zijn aangewezen op toevallige getuigenissen van Duitse soldaten, van groente- of melkboeren die in Oostende hun producten komen verkopen, van vluchtelingen uit Middelkerke en omstreken, enz. Als ze zeemijnen horen ontploffen, als ze de kanonnen horen bulderen in de verte of als er in Mariakerke bommen vallen, kunnen ze enkel gissen en veronderstellingen formuleren.

De tweede dag van zijn verblijf, 22 oktober, gaat Hedin samen met Duitse officieren een kijkje nemen in Middelkerke. Van op de duinen observeert hij het Engels eskader vóór de kust en wat er zich afspeelt in het achterland tussen Nieuwpoort en Middelkerke.

De 23ste in de voormiddag, steekt hij met een roeiboot de havengeul over. In de Vuurtorenwijk passeert hij voorbij het geïmproviseerd vliegveld waar een Taube opstijgt. Daarna volgt een bezoek aan Fort Napoleon. Het gezelschap keert terug met de tram en loopt nog even binnen in de schouwburg waar Duitse matrozen ingekwartierd zijn. Hedin maakt van de gelegenheid gebruik om

de uitstekende kwaliteit van de gewone soldatenkost in de verf te zetten, een van de factoren die volgens hem het succes van de Duitse troepen verklaart. Hij is nog maar pas terug van de schouwburg als de beschieting van de promenade losbreekt.

In de voormiddag van 25 oktober is hij de gast van zijn nieuwe vriend Oberleutnant Haag die zijn artilleriebatterij heeft opgesteld in de "duinen van Mariakerke". Het gezelschap gaat er heen via de Torhoutsesteenweg. Aan de *Kromme Elleboog* slaan ze waarschijnlijk af richting Leffinge en zo verder naar Raversijde. We mogen aannemen dat de batterij van Haag de embryonale fase is van wat later de "*batterij Aachen*" zal worden. De Duitsers zijn nog maar een tiental dagen aan de kust en de uitrusting van de batterij is buitgemaakt op de vijand: Franse kanonnen, Belgische paarden met Engelse garelen. De kanonnen worden ingegraven in het zand en de Duitse soldaten hebben al een verbindingsweg en slaapruimten uitgegraven. Bij gebrek aan stevig materiaal gebruiken ze planken en takken als dekking. Als een geallieerd vliegtuig in zicht komt, ontstaat er grote paniek want vanuit de lucht zijn die voorlopige constructies een gemakkelijk doelwit. Hedin legt weeral eens de nadruk op de discipline en de inzet van de soldaten en op de goede verstandhouding met de officieren. Hij schrijft dit toe aan de gezamenlijke motivatie om "Duitsland te redden". Als hij op de terugweg via Mariakerke een groep Franse krijgsgevangenen tegenkomt, benadrukt hij het contrast met de Duitse militairen die hij zopas heeft ontmoet. De Fransen zijn bleek en hun uniformen hebben al hun glans verloren.

Hedin dineert in Oostende en daarna gaat hij via de kustweg op verkenning naar de Oostkust. Na een kort oponthoud in De Haan waar mariniers verblijven in de golfclub, gaat de tocht verder naar Wenduine en Blankenberge. Het valt hem op dat de bevolking van Blankenberge, in tegenstelling met die van Oostende, niet gevlucht is en zelfs is aangegroeid met vluchtelingen die daar een toevlucht hebben gezocht en van hun verblijf genieten alsof er niets aan de hand is. Een Duitse officier legt uit dat Blankenberge nog niet beschoten werd en dat er nog geen Engelse oorlogsschepen genaderd zijn. Hij schrijft dit toe aan de aanwezigheid van zeemijnen. Hedin keert terug naar Oostende en houdt nog even halte aan het Militair Hospitaal waar de begrafenis van dokter Lippe aan de gang is.

Vanaf nu verblijft Hedin in *Hôtel de la Couronne*, vlak over de Kapellebrug. De Duitse marine-officieren zijn daar ingetrokken omdat de hotels aan de promenade een te gevaarlijke schietschijf geworden zijn. Na het avondmaal heeft hij een langdurig gesprek met de Duitse officieren. Hedin tilt er niet zwaar aan dat de Duitse voortgang aan de IJzer is stilgevallen. Het is maar tijdelijk, denkt hij, het maakt deel uit van een strategisch plan, de vuurkracht van het Duits leger is intact.

Terwijl ze zo aan het praten zijn, wordt gemeld dat van aan het IJzerfront een nieuw transport met gewonden (26) is aangekomen in Oostende. Hedin vergezelt de twee militaire artsen die de gewonden gaan verzorgen. Ze zijn, bij gebrek aan beter, voorlopig ondergebracht in drankgelegenheden. Ook hier zijn onvoldoende bedden en worden de gewonden gewoon op de vloer gelegd. Hedin is vol bewondering voor de kranige Duitse soldaten die enkel aan hun plicht denken en zo vlug mogelijk terug willen naar het front. Hij benadrukt ook dat de Belgische gewonden dezelfde behandeling krijgen als de Duitsers.

26 Oktober is zijn laatste dag aan de kust. Voor de middag brengt hij nog een kort bezoek aan de Vuurtorenwijk waar de Duitsers, net als in Raversijde, kanonnen in de duinen hebben ingegraven. Van op een duinentop observeert hij de zeemijnen die vanzelf exploderen. Een Duits officier legt uit dat de zeemijnen zijn uitgerust met een timer en dat ze per twee ontploffen. Duitse officieren brengen de ontploffingen in kaart. Hedin wordt met een auto naar Gent gebracht en trekt vandaar verder naar Brussel. In Gistel ontmoet hij een oude kennis, generaal von Beseler (27) die het bevel voert over de rechter vleugel van de Duitse troepen. Vanaf Gent krijgt hij een Oostenrijkse officier als reisgezel.

Op zondag 8 november is Hedin terug in Berlijn (28).

WAT IS NIEUWE INFORMATIE IN HET RELAAS VAN HEDIN?

Naast zijn verslag over de eerste beschieting van Oostende, licht Hedin nog een tip van de sluier op i.v.m. een aantal feiten die de Oostendse dagboekschrijvers wel vermelden zonder er echter het fijne van te weten.

Van Praet en Smissaert spreken herhaaldelijk over zeemijnen die ze horen ontploffen. Zijn het de Engelsen of de Duitsers die ze laten ontploffen of is er een aanvaring, vragen ze zich af. Van Hedin weten we dat die mijnen van een timer waren voorzien en per twee ontploften.

Hedin bevestigt ook de aankomst in Oostende van de vele konvooien met Duitse soldaten die aan de IJzer werden gewond.

Van Praet vermeldt de aanwezigheid van Oostenrijkse soldaten aan de kust met hun zware kanonnen. De Oostenrijkse reisgezel van Hedin bevestigt dit en spreekt van 30,5 cm mortieren.

De eerste weken en maanden van de bezetting vermelden Smissaert (29) en Van Praet regelmatig dat de Oostendse bevolking zich aan een geallieerd offensief verwacht dat de stad zal bevrijden. Dit komt vooral door het kanongeschut dat de Oostendenaars dag en nacht horen en dat ze door de wisselende windrichting niet altijd goed kunnen lokaliseren. Soms denken ze dat de geallieerden al in Gistel zijn hoewel het schieten vanuit zee aan de gang is vóór Westende en Lombardzijde. Hedin bevestigt:

"De 24ste oktober heerste er in Oostende een op zijn minst bizarre stemming. Men wachtte koelbloedig en rustig op een uitzonderlijke gebeurtenis. Een poging tot invasie vanwege de geallieerden was helemaal niet onmogelijk en de Duitsers rekenden dit in elk geval mee. En wie zo'n poging zou wagen, kon zeker zijn van een warme ontvangst! De bezettingstroepen werden massaal aan de kust gestationeerd. In ons hotel zag men ook duidelijke tekens van het kriegsgebeuren. Daar liepen aan één stuk door officieren en soldaten trap op trap af. Aan mijn deur hoorde ik nog tot laat in de nacht levendige discussies over verbanden, ziekenvervoer, draagberries, nieuwe ladingen gewonden die naar Oostende werden vervoerd en ondergebracht in leegstaande woningen".

De twaalf bijhorende foto's (30) die Hedin liet afdrukken in de Duitse uitgave van zijn boek, zijn uiterst waardevolle en soms unieke documenten.

Tot slot nog dit. De eerste weken van de bezetting van Oostende, waren rampzalig voor de inwoners: onredelijke opeisingen (31), plundering van leegstaande huizen, opengebroken wijnkelders, inkwartiering van soldaten bij de inwoners, allerlei beperkingen en pesterijen, ... Over de gevoelens van de burgerbevolking en haar houding t.o.v. de bezetter vinden we niets terug bij Hedin. Hij voert wel een gesprek met de hotelbaas van de *Littoral* die hem een relaas geeft van de laatste dagen vóór de bezetting en waarvan Hedin de objectieve neerslag geeft. Voor de rest heeft Hedin het nog over lichtsignalen die van aan de kust aan het Brits eskader worden gegeven en over mogelijke spionnen die werden aangehouden. Maar loopt hij hier niet in de Duitse paranoia?

De euforie van Hedin en zijn vast geloof in de Duitse eindoverwinning kennen geen grenzen. De Duitse opmars in België duurde wel langer dan verwacht maar leek toch niet te stuiten. Omdat Hedin zijn relaas pas uitgaf toen de Duitse oorlogsmachine aan de IJzer was stilgevallen, vroeg William Archer, bij het verschijnen van de Engelse editie een half jaar later, zich terecht af: *"It would be curious to know whether Dr. Hedin now feels so confident of Germany's triumph as he did*

in the golden prime ...". Kort daarop vertrekt Hedin naar het Oostelijk front waar de Duitse kaarten veel gunstiger lagen.

EIGEN VERTALING VAN DE DUITSE TEKST VAN HEDIN (32)

VRIJDAG 23 OKTOBER. BESCHIETING VAN OOSTENDE (33)

Dokter Kübler maakte me wakker en stelde voor te gaan wandelen naar de vuurtoren en naar het oud fort (34).

<(35) We liepen tot aan de haven waar een matroos ons met een roeiboot naar de overkant van de havengeul bracht. We stapten tot aan het vliegveld (36), vooral om daar een Taube te zien opstijgen. Die steeg tot op respectabele hoogte en verdween dan in Westelijke richting.

De witte minaret van de vuurtoren is 58 meter hoog. Het was lastig aan de verleiding te weerstaan om naar boven te gaan tot aan de lichtcabine en zo te kunnen kijken tot Nieuwpoort, Veurne en Duinkerke, steden die men van op de vuurtoren kan zien liggen. Daarna stapten we verder tot aan het oud fort met zijn graven en zijn vijf kanonnen die nog dateren van 1862.>

We keerden terug met de elektrische tram waarin soldaten en burgers zaten. Onder hen een *Landsturmer* op jaren die vertelde dat hij drie zonen aan het front had. Hij had geen idee waar ze zich bevonden en evenmin of ze nog in leven waren. 'Ze mogen sneuvelen, zei hij, voor het vaderland is men bereid de hoogste offers te brengen'.

Toen we terug aan de zeepromenade waren, zetten we ons op een bank dicht bij het kursaal en met een verrekijker observeerden we het Engels eskader. Het was prachtig weer en de lucht was uitzonderlijk helder.

Kort voor half één was Kapitanleutnant Bess op zoek naar mij. Hij was zopas uit Middelkerke terug in gezelschap van admiraal von Schröder. Hij wist te vertellen dat de baan waarlangs we de met takken en bladeren gecamoufleerde vrachtwagens hadden gezien, nu helemaal onveilig was en dat er een paar obussen waren ingeslagen. De militairen durfden zich nu ook niet langer meer op de zeedijk vertonen. Bess raadde mij af om een tweede keer naar Middelkerke te gaan. In de plaats daarvan stelde hij voor om enkele van zijn zee compagnies en hun kwartieren te bezoeken.

Anderhalve compagnie had een onderkomen gevonden in de schouwburg (37). Vóór het gebouw stonden zogenaamde lichte bootkanonnen met een kaliber van 6 cm, even donker geschilderd als de pantserschepen. De vrachtwagens met munitie stonden geparkeerd op het voetpad.

We gingen binnen in het grote, mooie foyer. De manschappen hadden hun bedden opgesteld aan de kant van de muur met daarop de matrassen en de kussens waarvoor de burgemeester (38) van Oostende had moeten zorgen. Op de zetels lagen wapens en kleren en op de tafels stonden schotels en kopjes. De eerste rij loges waren ingericht als slaapkamers of als opslagplaats voor oorlogsmateriaal. De gang ernaar toe stond vol bedden. In een aantal theaterloges waren marine soldaten bezig hun geweren te kuisen en hun uitrusting in orde te zetten.

<We wierpen een blik op de prachtig gedecoreerde toneelzaal. Drie maanden geleden glinsterde hier nog alles wat Parijs, Brussel en Londen aan luxe bezaten, met in de loges rijen dames opgesmukt met parels en juwelen. Hier leidde men een luxelevens. Overdag waren er het strandleven in ligzetels of in badcabines, uitstapjes, diners of feesten. En s' avonds, moe maar zorgeloos dromen op de parketvloer van de schouwburg of flirten met de dames uit de loges. Toen het doek voor het laatst naar beneden kwam, was de oorlog al uitgebroken. >

Ik kon niet aan de verleiding weerstaan om even binnen te lopen in de keuken van het theater. Hier waren kloeke en joviale marine koks aan het werk. Ze droegen witte mutsen en dito vesten met opgerolde mouwen. De ketels pruttelden en heerlijke geuren vulden de ruimte. Ik moest natuurlijk van die bereidingen proeven en kreeg een ruime portie goulash opgediend in een diep bord: gestoofd vlees, aardappelen, groenten en saus, heel lekker. Zo'n lekkere kost krijg ik niet in het hotel, dacht ik, en ik at mijn buikje rond. Geen wonder dat met dergelijke kost de Duitse soldaten zo sterk, fris en blakend van gezondheid zijn. Indien ik nog langer aan het front zou zijn en de keuze hebben tussen eten uit de officierenmess en eten van de troepkeuken, dan zou ik zonder aarzelen het laatste verkiezen! Soldateneten is gezond, voedzaam en smakelijk en belast de maag niet. De blakende gezondheid van de Duitse soldaten berust grotendeels op de uitstekende en gezonde voeding.

Het was nu vijf voor één en we moesten stipt op tijd zijn voor het middagmaal bij de officieren. We sloegen de Hertstraat in en op de hoek van die straat met de zeedijk, de brede promenade aan de zee, bevindt zich het *Hôtel du Littoral*. De Hertstraat ligt enkele meter lager dan de zeepromenade die op de duinen is aangelegd. Aan het uiteinde van de Hertstraat is er een helling naar de promenade toe. Boven aan de hoek van de *Littoral* stond een groep officieren in een geanimeerde discussie gewikkeld. Ze wezen naar het Westen en maakten druk gebruik van hun verrekijker. We waren nieuwsgierig en gingen naar hen toe want we wilden weten wat er gaande was. Het Engels eskader lag nog altijd op zijn gewone plaats ten Westen en Zuidwesten, misschien iets dichterbij dan gisteren, op een afstand van zeven à acht kilometer.

Een torpedoboot had zich van de andere schepen verwijderd en voer met volle kracht in de richting van Oostende, evenwijdig met de kust en zo dicht mogelijk bij het strand. Kort daarop volgde een tweede torpedoboot in het kielzog van de eerste. Wat willen die rotzakken? Er vielen grove woorden. 'Het is toch straf iemand zo op de hielen te zitten. Blijkbaar zijn ze op verkenning, maar welke lef hebben die lui, ze weten toch dat we Oostende hebben bezet. Ze hebben een vermoeden dat er onderzeeërs en torpedoboten in de binnenhaven liggen en willen kijken of ze van buiten de rede iets kunnen zien'.

Wat ook hun plannen waren, ik ging naar boven naar mijn kamer en maakte mij klaar om te gaan eten. Ik ging even een kijkje nemen op het balkon in de overtuiging dat de torpedoboten rechtsomkeer hadden gemaakt of verder waren gevaren. Maar nee, met het schuim tot aan de boeg, hielden ze dezelfde koers aan. <Mijn compagnons Bess, Haag en Rübler stonden ook op het balkon met hun verrekijker. 'Ongelofelijke schaamteloosheid', zei één van hen. Dit krijgt nog een staartje, dacht ik en ik ging terug naar binnen om mijn dagboek, schetsen en foto's in hun handige tas te stoppen. Ik wierp nog een blik op die vermetele torpedoboten.>

Onder mijn balkon hoorde ik een officier met stentorstem bevelen dat de straat moest worden ontruimd en dat niemand mocht passeren langs de lange rij huizen. Enkel de wachtposten op de zeedijk mochten op hun post blijven totdat die een minuut later zelf dekking zochten.

<Mijn compagnons waren ondertussen verdwenen en hun kamer was leeg. Ik nam mijn verrekijker en rende de trappen af naar beneden. Bess had zijn kameraden gewaarschuwd niet op het balkon te blijven staan. Hij veronderstelde dat ik al naar beneden was.> In de elegante en met tapijt belegde vestibule van het hotel waar sofa's, tafels en stoelen gegroepeerd stonden tussen hoge potplanten, liepen gehaaste officieren heen en weer. Men besefte maar al te goed dat iets ongewoons op til was. 'Gaan ze schieten', vroeg ik aan Bess. 'Ja, ze gaan vuren, antwoordde hij rustig. Door de glazen deuren van de vestibule kon je meevolgen wat er zich ter hoogte van de Hertstraat aan het afspelen was. Daar was admiraal von Schröder orders aan het geven en ook kapitein ter zee Tägert was daar. De manschappen van de matrozenbrigade sleepten in zeven haasten de twee 6 cm-bootkanonnen en

de munitiewagen bij die we even voordien nog voor de schouwburg hadden zien staan. Op dat ogenblik was in de hele stad geen ander artilleriegeschut beschikbaar.

Bewoners moesten de straten ontruimen en alleen militairen die instonden voor de leiding en de bediening van de kleine batterij mochten blijven. Ik werd er niet toegelaten maar kon toch volgen met welke snelheid en nauwkeurigheid de kanonnen werden gericht en geladen. 'Laden – Klaar – Vuur'.

Het eerste schot weerklonk. De echo weergalmde in de straat en de ruiten van het hotel trilden in de ramen. Ik ging de eetzaal binnen. Daar had je een open zicht op zee en op de eerste torpedoboot. Een ogenblik later volgde het tweede kanonschot. Het eerste kwam vóór de torpedoboot in het water terecht zonder dat men kon zien of hij schade had aangericht. Ook het tweede schot kwam dicht bij doel neer.

In de eetzaal waren verschillende officieren aanwezig. Ik stond naast doctor Algermissen uit Colmar, de luitenant van het eerste reserve zee bataljon. Acht vensters van de grote eetzaal keken uit op zee, de twee andere en de toegangsdeur gaven uit op de Hertstaat. Aan de eerste rij ramen stonden kleine tafels die gedekt waren, aan de oostkant stond een grote tafel waaraan we gewoonlijk zaten. Het plafond rustte op vier pilaren. Aan de tweede pilaar aan de westkant stond ik met Algermissen.

Nadat de Duitsers twee schoten hadden gelost, maakten beide torpedoboten rechtsomkeer en begonnen ook te vuren. Het bliksemde uit hun kanonnen en ze schenen recht op ons te schieten. 'Dekking', riep Algermissen mij toe, en we gingen achter onze pilaar staan die als papier zou weggeblazen worden, had de 10 cm-obus die geraakt. Enkele aanwezigen in de zaal volgden ons voorbeeld, anderen bleven koelbloedig en hielden geen rekening met die voorzorgsmaatregel omdat ze oordeelden dat die toch totaal inefficiënt was. De eerste torpedoboot was ongeveer 1400 m van ons verwijderd. Zijn eerste schoten bereikten hun doel niet maar kwamen vlak voor het strand in het water neer en een grote waterzuil spatte naar boven. Van zodra de obussen waren ontploft, richtten we onze verrekijkers op de torpedoboot. Weer spuwde hij vuur en we zochten bescherming maar konden ons niet afwenden van zo'n schouwspel. Je wilt het koste wat het kost zien. De spanning die we voelden tussen het moment van het vuren van de kanonnen en het moment waarop de obussen insloegen, is haast niet te beschrijven vooral als je voelt en weet dat je zelf het doelwit van de lading bent die komt aangevlogen. Dat was toch even slikken. Zelfs al had iemand mij aangeboden om met hem naar een veiliger plaats in het stadscentrum te gaan, ik zou het niet hebben gedaan. Wat ik beleefde was een mix van ademloze spanning en van intense aandacht en opmerkzaamheid, ik wilde niets missen van wat zich voor mij aan het afspelen was. Dus houdt men voortdurend de verrekijker gericht nu eens op de boot, dan weer op de plaats waar de obussen neerkwamen. Een projectiel ricocheerde op het wateroppervlak en sloeg in in een kroonlijst op slechts enkele stappen van mij vandaan, zoals ik later kon vaststellen. Een ander projectiel beschreef een hoogst merkwaardige baan, ik weet niet welke precies, maar het kwam uiteindelijk op de zeepromenade terecht, ontplofte niet maar bleef liggen bij de metalen balustrade. Een paar dagen later lag het er nog en de soldaten van wacht moesten opletten dat niemand het gevaarlijk tuig aanraakte. Enkele keren kon ik zien en horen hoe de obussen in het water neerkwamen, afketsten, als platte schijven over het water gleden en uiteindelijk terecht kwamen tegen de muur van de dijk. Eerst de flits uit de loop van het Engels kanon, dan het neerkomen in het water en uiteindelijk de explosie. Dan het instorten van een gevel en het neerkomen van de bakstenen en delen van de muur op de straatstenen.

De tweede boot - die ik niet kon zien vanwaar ik stond - schoot even hard als de eerste. Elk van de twee Duitse kanonnen schoot vijf of zes keer. Ik weet niet of ze schade veroorzaakten. Aan de helling op het einde van de Hertstaat vlogen de kanonnen achterwaarts naar beneden, na elk schot moesten ze terug naar boven worden geschoven. Na twaalf minuten was alles voorbij. De boten

veranderden van richting, steeds vurend terwijl ze haastig wegvoeren in westelijke richting. Volgens Duitse officieren, losten ze nog zowat dertig schoten en vuurden gelijktijdig met machinegeweren. De afstand nam toe en uiteindelijk hield de beschieting op.

<Men kan moeilijk een gevaarlijker situatie indenken dan deze waarin ik me bevond. We stonden midden het vijandelijk vuur en zijn er toch heelhuids uit geraakt. De obussen sloegen deels vóór ons in, deels van ons weg. De kogels van de machinegeweren hadden zich via de ramen een weg gebaad in de gebouwen.>

Ik vroeg hoe het kwam dat geen enkele obus in ons hotel was ingeslagen. 'De Engelsen moeten toch gezien hebben dat het schieten van aan onze straathoek kwam en dat de Duitse soldaten die de kanonnen bedienden de enige levende wezens op de hele zeepromenade waren'.

'Dat lijkt zo, maar door de snelle beweging van de boten kunnen ze nauwelijks waarnemen vanwaar het vuren komt. Misschien hadden ze hun aandacht toegespitst op de haven in de waan dat we daar torpedoboten hadden liggen. Meerdere salvo's gingen die richting uit'.

Merkwaardig, voegde een ander eraan toe, dat verschillende schoten zijn terecht gekomen in het *Hôtel Majestic* waar ze een paar officieren gedood hebben. De *Majestic* is een prachtig wit gebouw waar de Engelsen vermoedelijk dachten een goede vangst te doen'.

'Toch opmerkelijk, voegde een derde er nog aan toe, dat ze ons precies om één uur met hun bezoek vereerden, alle officieren zitten dan aan tafel. Ze waren ervan overtuigd dat ze op dat moment ongehinderd konden naderen en na het vervullen van hun verkenning verdwijnen vooraleer wij paraat waren'.

<Wat waren de Engelsen van plan? Afgezien van het feit dat ze wilden te weten komen wat de Duitsers in de haven hadden liggen, was het misschien ook de bedoeling om de Duitse artillerie uit haar kot te lokken. Hoe kunnen we anders verklaren dat ze bleven schieten hoewel het vuur van Duitse kant slechts matig werd beantwoord? Ze hadden er geen voordeel bij en brachten alleen hun Belgische geallieerden en zichzelf schade (39) toe.>

Toen alles opnieuw rustig was, gingen we aan tafel. Nadien trokken Bess, Kübler en ik naar *Hôtel Majestic*. Onderweg kwamen we voorbij een huis waarvan het dak door een obus was geraakt. Er kwamen net een paar mannen en vrouwen naar buiten, die een klein, onschuldig kind in een kinderwagen voortduwden. De ouders zagen er geagiteerd en verward uit. 'Waar gaan jullie naartoe', vroeg ik. 'Jullie kunnen toch niet vragen dat we in een huis blijven dat beschoten wordt, antwoordde één van de mannen. En met galgenhumor voegde hij eraan toe: 'Dat zijn te straffe pillen voor kindjes, we maken ons uit de voeten'.

In de Baedeker van 1910 staat het *Hôtel Majestic* nog vermeld als *Grand Hôtel des Bains*. Ondertussen was het van naam en waarschijnlijk ook van eigenaar veranderd. Zijn mooie, witte gevel – we tellen zes plaatsen waar obussen zijn ingeslagen – was erg toegetakeld. De obussen hadden grote gaten in de muren geslagen. Op het voetpad lagen hopen stenen, bakstenen en kalk. Een plaasteren engel die als versiering diende, lag aan scherven met de vleugels opengespreid op de grond.

In de vestibule lagen kasten, tafels en stoelen op een hoop. Een uur geleden was het restaurant nog één van de elegantste van Europa: de grond was bedekt met rood Brussels voltapijt, de witte en vergulde muren hingen vol spiegels, aan het plafond prachtige kroonluchters. Nu zien we een hoop grijze puin. Twee obussen waren daarnet ingeslagen in het onderste deel van de lange rij ramen en de schrapnels hadden grote gaten geboord in de muren en het plafond. De plaasteren ornamenten

waren naar beneden gekomen en lagen in brokken. Het tapijt stak onder een dikke laag wit stof. De ramen waren verbrijzeld, de ruiten uiteengespat in eigenaardige stervormige figuren waarvan de scherven bij de minste aanraking naar beneden konden komen. Stoelen en tafels waren kapot en de tafellakens in flarden. Alleen in de hoeken van de eetzaal, voornamelijk aan de westkant, stonden de tafels nog overeind maar borden en glazen waren gebroken. De voeten van wijn- en champagneglazen stonden daar nog maar het bovenste deel was eraf gerukt.

Toen de beschieting begon, waren daar zo'n vijftig officieren verzameld voor het middagmaal. Aan enkele tafels was men al begonnen met eten. De meeste militairen zaten aan de westkant en waren zo miraculeus aan de dood ontsnapt. Aan de oostzijde, aan een tafel bij het raam, hadden *Stabartz Lippe* en een adjudant van de zee brigade plaats genomen. Ze waren begonnen met eten toen een obus recht door het onderste deel van dat raam insloeg. Bij die eerste inslag hadden de beide heren zich waarschijnlijk te zeer onbeschermd gevoeld. Dokter Lippe was opgestaan en was nog maar aan het tafeluiteinde gekomen toen een tweede obus binnen floot en hem midden in de rug trof. Hij werd volledig uit elkaar gerukt. Wat van hem overbleef, lag op de grond in een bloedplas, het hoofd op zijn armen. Zijn uniform was aan flarden, een stuk van zijn been lag onder een tafel aan de andere kant van de eetzaal, de rest - vlekken bloed en brokken ingewanden - plakte aan de muren, plafond en tafellakens. *Stabartz Schönfelder* werd erbij geroepen en kon alleen nog de stoffelijke resten van zijn kameraad in een tafellaken wikkelen en naar het lijkenhuis laten overbrengen. De adjudant had een grote wonde aan het hoofd en werd naar het dichtste ziekenhuis weggevoerd.

Een man, typevoorbeeld van de *Landsturmer*, die met zijn zoon in de zaal stond, vertelde mij dat alle andere gasten het er levend van af hadden gebracht. Door de luchtdruk waren de meesten bewusteloos op de grond gegooid. Enkelen waren licht gewond door rondvliegende schrapnels. Zij die bewusteloos op de vloer lagen, kwamen nadien vlug bij.

Het lot is toch ondoorgrondelijk. Waarom moest precies de arts die het gevaar inschatte en een veiliger plaats zocht, gedood worden terwijl wij die vanuit een ander hotel het gebeuren volgden, ongedeerd bleven? Later vernam ik dat mijn schuilplaats achter de pilaar wel degelijk onveilig was. In een gesloten ruimte is een ontploffing gevaarlijker dan in open lucht. Strikt genomen waren de artilleristen aan het uiteinde van de straat beter beschermd dan wij. Wij, gasten van *Hôtel du Littoral* hadden nu geen reden meer om nog te klagen over de weinig gastvrije ontvangst enkele dagen daarvoor in de *Majestic*. Waren de Duitse marine officieren daar wel gastvrij onthaald, dan hadden ze misschien het lot van dokter Lippe gedeeld.

<(40) De situatie in Oostende was plots totaal veranderd. Er werd volop gespeculeerd over het vervolg van de gebeurtenissen. De meesten geloofden niet dat de stad aan een nieuwe beschieting zou worden blootgesteld. Anderen vonden het zeker niet onwaarschijnlijk dat tijdens de nacht een regelrechte beschieting zou volgen. Vandaar het verbod dat niemand, militairen inbegrepen, zonder speciale pas de zeepromenade op mocht. Het deel van Oostende dat uitkeek op de zee, moest worden ontruimd. Wachtposten werden aan de hoeken van de zijstraten opgesteld. 's Avonds en 's nachts moesten alle vensters die op zee uitgaven, worden verduisterd. Mijn kameraden uit *Hôtel du Littoral* besloten daarom uit te wijken naar *Hôtel de la Couronne*, tegenover het station Oostende-Stad. Daar werd ook voor mij een kamer voorbehouden. Twee vrachtwagens voerden onze pakken en zakken ernaar toe.

Zelf bleef ik toch tot 's avonds in de *Littoral* en, toen de duisternis gevallen was, vergezelden een aantal van ons luitenant Haag die een batterij naar de omgeving van Middelkerke moest brengen. Hij nam het avondmaal, rookte een sigaret, nam afscheid en vertrok met zijn matrozen, paarden en kanonnen. De anderen aten zoals gewoonlijk in de half verlichte vestibule en namen daarna afscheid van de hotelbaas van de *Littoral*. Op de hoek van de Hertstraat wierp ik nog een blik op het Westen waar de lucht oplichtte door het Engels kanonvuur. Dan ging het door de donkere straten

naar het *Hôtel de la Couronne*. Alleen hier en daar brandden enkele straatlichten die men vanuit zee niet kon zien.

VERWIJZINGEN

- (1) Nu Ernest Feysplein.
- (2) Naast de chronologisch ingedeelde dagboeken van Smissaert en Van Praet, is er *Oostende onder de Duitse bezetting* gepubliceerd door het duo Alphonse Elleboudt, gemeenteraadslid en uitgever van het lokaal weekblad *De Zeewacht*, en Gustaaf Lefèvre, doctor in de wijsbegeerte. Dit oorlogsdagboek is thematisch opgebouwd en verscheen vanaf 13 december 1919 in afleveringen in *De Zeewacht*. De volledige reeks werd later gebundeld (570 bladzijden) en zonder vermelding van datum gedrukt bij *Unitas*, de huisdrukkerij van *De Zeewacht*.
- (3) *Vier jaar onder de klauwen der duitse barbaren* is de veelzeggende titel van het oorlogsdagboek dat gemeenteraadslid en dagbladuitgever Aimé Smissaert publiceerde in *De Duinengalm*. De eerste aflevering verscheen in de editie van 1 december 1919 en de laatste - die van 17 november 1915, de 399ste oorlogsdag - in *De Duinengalm* van 24 december 1922. De reeks is spijtig genoeg onvolledig bewaard. In de digitale GOD-collectie van de Oostendse stadsbibliotheek zijn er in totaal 163 afleveringen beschikbaar. Die bibliotheek en het *Flanders Fields Museum* van Ieper bezitten fotokopieën van de 26 afleveringen die daarop volgen. *De Plate* publiceerde de eerste zestig afleveringen.
- (4) Een Oostendse stadsbeambte – was het Sylvain Van Praet, van wie de handtekening voorkomt op het einde van het typoscript? – hield een in het Engels gesteld dagboek bij met als titel *The occupation of Ostend by the Germans*. Rond dit onuitgegeven dagboek en zijn auteur blijven er heel wat vraagtekens. Vooreerst is het helemaal niet zeker of Sylvain Van Praet wel de auteur is. Daarnaast blijft de vraag onbeantwoord waarom hij zijn dagboek in belabberd Engels schreef. Bovendien is het onduidelijk hoe en wanneer het document in de bibliotheek van de Amerikaanse Yale universiteit terecht kwam. We werken momenteel aan de Nederlandse vertaling van het typoscript dat zo'n 470 bladzijden omvat. Het dagboek toegeschreven aan Sylvain Van Praet bestrijkt dag na dag vier jaar Duitse bezetting, van 14 oktober 1914 tot 17 oktober 1918.
- (5) *De Zeewacht* van 12, 19 en 26 april 1919. Deze drie afleveringen zijn vertalingen uit de Franse editie. Waarom die precies in april 1919 verschenen, is onduidelijk.
- (6) Een uitstekend en heel uitgebreid artikel met biografische en bibliografische verwijzingen over Sven Hedin vindt men in de Duitse Wikipedia (http://de.wikipedia.org/wiki/Sven_Hedin). Zie ook *Brockhaus Enzyklopädie*, 19de uitgave, Band IX, p. 585; *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, Band XI (1974), p. 588; *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Band 18 (1969-70), p. 471-77; *The New Encyclopaedia Britannica*, deel V (2010), p. 796;
- (7) Zie de *Hamburgischer Correspondent* van 20 oktober 1914 die een brief van Hedin aan een Zweedse vriend citeert en vooral in de *Kölnische Zeitung* van 11 november 1914, kort na zijn terugkeer van het Westelijk front en van zijn verblijf in Oostende: "*Der deutsche Soldat will nicht sein Land durch die Krämer aus der City von London vernichtet sehen. Deutschland kämpft für seine Existenz, England dagegen hat die Waffen ergriffen, um ein anderes Land zu vernichten und um den Wohlstand zu zerstören, den die stammverwandte Nation durch fleißige, ehrliche Arbeit erworben hat. [...] Die Deutschen kämpfen für ihr Land, die Engländer um klingende Münze. Die französischen Soldaten, die ebenfalls für ihr Land kämpfen, werden von den Deutschen geachtet, die Engländer dagegen werden verachtet. Ich hege nicht den geringsten Zweifel an Deutschlands endlichen Sieg, nachdem ich zwei Monate den Kampf aus nächster Nähe betrachtet habe*". Zijn reputatie als wetenschapper leed onder die pro-Duitse stellingname en de reactie van de geallieerden kwam zo goed als onmiddellijk. Half november 1914 werd hij geschrapt als corresponderend lid van de Franse *Société de Géographie* en in mei 1915 wordt hem de onderscheiding van commandeur van het Franse

- Légion d'honneur* afgenomen die hij in 1904 ontving voor zijn verdiensten als ontdekkingsreiziger; zie *Le Figaro* van 15 november 1914 en 19 mei 1915.
- (8) *Frankfurter Zeitung* van 9 november 1914: "op uitnodiging van de keizer".
 - (9) We kennen deze versie door het artikel van Stefan Grossmann in de *Vossische Zeitung* van 19 februari 1915. Deze "*Feldpostausgabe*" schrijft hij, "*ist nur ein Auszug aus dieser breiteren Arbeit, kein Bruchstück, sondern eine geschlossene Arbeit*". De originele tekst hebben we niet gevonden.
 - (10) Burgverlag Nuremberg, 1915. Exemplaar in Flanders Fields Museum (IP2545101).
 - (11) Brockhaus, Leipzig, 1915. De editie voorhanden in Flanders Fields (IP1387316) is een heruitgave uit 1916, wat wijst op het succes van het werk. Blijkbaar bestond er een vriendschapsband tussen de Leipzigse uitgever en Hedin. Zie BROCKHAUS (S.), *Sven Hedin und Albert Brockhaus : ein Freundschaft in Briefen zwischen Autor und Verleger*. Wiesbaden (Brockhaus), 1956.
 - (12) Bonnier, Stockholm, 1915 beschikbaar in Flanders Fields (IP4170954).
 - (13) John Lane, London-New York, 1915. De Engelse editie is beschikbaar in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel (WBS FS LXXVI 531 A).
 - (14) Het verschil tussen de edities zit dus vooral in de keuze van de onderwerpen. Als proef op de som vergeleken we inhoudelijk het hoofdstuk over de eerste beschieting van Oostende en zagen geen noemenswaardig verschil tussen de Engelse editie (die dateert van 1915 en uit het Zweeds is vertaald) en de Duitse editie van 1916. Een aantal bijkomstige zaken werden in de Franse versie weggelaten.
 - (15) In de Franse versie op p. 116 en op p. 336 in de Duitse versie. In de oorlogsdagboeken van Van Praet en Smissaert daarentegen wordt "*deutsche Kultur*" steeds ironisch gebruikt in een context van barbaarsheid, geweld en roofzucht.
 - (16) Frankrijk en Groot-Brittannië die de *Entente cordiale* afsloten.
 - (17) Algerijnse en Tunesische hulptroepen van het Franse leger.
 - (18) Zelfs racistisch getinte bewoordingen zijn Hedin niet vreemd. Admiraal von Tirpitz beschrijft hij fysisch als volgt: "*Un front haut, des yeux francs, une grande barbe blonde, une attitude sûre et virile, c'est un vrai Germain*". En verder op dezelfde pagina i.v.m. de directeur van Siemens: "*un type extraordinairement vigoureux de Germain*". Nochtans zal Hedin in latere jaren afstand nemen van het nationaal-socialisme.
 - (19) William Archer in *The Daily Telegraph* van 15 februari 1915
 - (20) Wilhelm Leopold von der Goltz (1843-1916), Duits militair, hielp het Ottomaanse leger reorganiseren en kreeg er de rang van veldmaarschalk. Vandaar zijn bijnaam "*Pacha*". Hij was maar kort algemeen gouverneur in België en keerde in 1915 als raadgever van de sultan terug naar Turkije; zie *Deutsche Biografische Enzyklopädie*, Band 4, p. 92. Von der Goltz arriveert al op 14 oktober in Oostende voor een gesprek met burgemeester Liebaert en het gemeentebestuur.
 - (21) Typoscript p. 9.
 - (22) *De Duinengalm* 30 januari 1920 en overgenomen in *De Plate*, jaargang 1990, p. 122.
 - (23) *De Zeewacht* van 20 maart 1920 en *Oostende onder de Duitse bezetting*, p. 75.
 - (24) Ludwig von Schröder (1854-1933), de "*Löwe von Flandern*"; zie *Deutsch Biographische Enzyklopädie*, Band IX (1998), p. 149-150.
http://de.wikipedia.org/wiki/Ludwig_von_Schr%C3%B6der
 - (25) Klopt met wat Van Praet in zijn dagboek schrijft op 20 oktober: "*Zo'n 1500 Duitse mariniers marcheerden door de Kapellestraat naar het Wapenplein. Het zijn flinke soldaten maar de vier kanonnen die ze bijhadden, geleken op speelgoed uit de bazar. Iedereen vroeg zich af of het daarmee was dat ze de zo lastige Britse en Franse vloot tot zinken zouden brengen. Ze hadden ook nog een achttal machinegeweren mee voortgetrokken door ezels*". Pas op 25 oktober plaatsen de Duitsers performante kanonnen op de promenade, schrijft Van Praet. De Amerikaanse consul Jackson liet ze wegbrengen naar de overkant van de haven. Oostende was immers een "open stad".

- (26) Zie ook de vermeldingen op dezelfde dagen in de dagboeken van Smissaert en Van Praet.
- (27) Hans Hartwig von Beseler (1850-1921), de veroveraar van Antwerpen; zie *Neue Deutsche Biographie*, Band II (1955), p. 176.
http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Hans_von_Beseler;
- (28) *Frankfurter Zeitung* van 9 november 1914 die schrijft: "Er spricht mit großer Bewunderung von den im Felde stehende deutschen Truppen. Überall habe er Kampfesfreude und Zuversicht gefunden. Den Kaiser hat er öfters gesprochen; er erklärt, daß dieser ein leuchtendes Beispiel für sein Heer sei".
- (29) Zie bv. Smissaert, dagboek d.d. 22 oktober in *De Plate*, jaargang 1990, p. 73.
- (30) Foto's uit de Duitse editie van 1916:
 De kanonnen opgesteld in Fort Napoleon (p. 369).
 Duitse soldaten op een niet naderbepaalde straathoek in Oostende (p. 371).
 Vier foto's van de schade aan Hôtel Majestic (p. 375, 377, 378; de vierde foto enkel in Engelse editie, p. 283).
 Groepsfoto Landssturm ergens in Oostende (p. 380).
 Batterij in Raversijde met luitenant Bess en Haag (p. 383).
 Ingang van een verblijfplaats in de duinen van Raversijde (p. 386).
 Kanonnen in Raversijde gericht op de Engelse torpedoboten (p. 388).
 Duinenkerkje van Mariakerke (p. 390).
 Luitenant Bess samen met Hedin op weg naar Blankenberge (p. 391).
 Dokter Schönfelder met Hedin in de duinen rond Oostende (p. 392).
 Luitenant Bess toont hoe de kanonnen moeten worden gecamoufleerd (p. 398).
 Ontploffing in de verte van een zeemijn (p. 400).
- (31) Hedin zegt wel dat de burgemeester van Oostende heeft moeten "zorgen" voor matrassen en kussens.
- (32) Het volledig relaas in eigen vertaling van het zesdaags verblijf van Hedin in Oostende en aan de kust, is te vinden op onze weblog <http://siagrius.be/siagrius/>
- (33) Volledige Duitse uitgave (1916), p. 368: *Zwanzigstes Kapitel. Die Beschießung von Ostende.*
- (34) Fort Napoleon.
- (35) < ... > Deze alinea of dit deel ontbreekt in de Franse versie.
- (36) Aan de overkant van de haven, op de vuurtorenwijk, werd het koersplein al voor de bezetting gebruikt als vliegveld en stond toen onder toezicht van gemeenteraadslid baron Raoul de Vrière.
- (37) Ook het kursaal diende als logement voor de Duitse marine soldaten; zie Elleboudt-Lefèvre, o.c., p. 80-83 die een gelijkaardige tekst citeren van oorlogscorrespondent Heinrich Binder in het *Berliner Tageblatt* van eind oktober 1914.
- (38) Burgemeester Liebaert. Het gemeentebestuur moest instaan voor allerlei opeisingen, zowel van beddengoed als van likeur, wijn, tabak en andere luxeproducten.
- (39) De Duitsers waren ervan overtuigd dat vele van die hotels Britse eigenaars hadden.
- (40) Hier stopt de Franse versie met de gebeurtenissen in Oostende.

Die Strandstraße in Ostende nach der Beschießung.

Majestic

Marinesoldaten an einer Straßenecke in Ostende.

Marinesoldaten